

Oponentský posudek

Helena CHALUPOVÁ, *České země a oblast dnešního Rumunska na přelomu 16. a 17. století.*

Disertační práce, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu 2023, 360 stran.

Disertační práce Heleny Chalupové je věnována jen zdánlivě okrajovému tématu, jak by snad mohl povrchní čtenář usoudit z názvu první kapitoly: „na okraji křesťanské Evropy“. Jde totiž o regiony, na nichž se z hlediska tehdejšího mocenského zápasu s Osmanskou říší odehrávaly velmi podstatné události a důležitou roli v nich sehrávaly právě osobnosti, jež jsou protagonisty této disertace. A tyto události a hlavně osobnosti jsou tu poprvé v české literatuře nahlíženy v kontextu svých vlastních zemí, v nichž vládli či jinak politicky a vojensky působili. Mimořádná jazyková vybavenost (a tedy znalost maďarské a rumunské historiografie) totiž autorce umožnila nevídat se na tyto osobnosti jen výhradně středoevropskýma očima jako na subjekty nejrůznějších politických afér a vpádů přicházející „zvenčí“, nýbrž je představila v souvislostech jejich legitimních zájmů a politik. V tom je nesporný význam této práce.

Za šťastné lze považovat i časové vymezení práce, jež se (ovšem s určitými přesahy) bezmála překrývá s obdobím takzvané třináctileté války. Tedy obdobím, ve kterém hrála „turecká otázka“ ústřední roli v politice habsburského soustátí. Jako lehce nepřesný lze proto chápat titul práce, ve kterém by mohla české země nahradit střední Evropa, habsburská monarchie nebo prostě císař, ani v jednom případě bychom však nedospěli k žádoucí přesnosti. Stejně tak pojem rumunské země vychází z představy potriánonského Rumunska, což je opět mírně nepřesné, neboť klíčovou roli hraje především Sedmihradsko. Transylvánská šlechta v podstatě suplovala samostatnou uherskou politiku v rámci monarchie, významnou úlohu měla i v habsbursko-polských vztazích (což práce neopomíjí). „Rumunské“ vztahy sedmihradských knížat s Valašskem a Moldavskem ale dodávají dosavadnímu převládajícímu obrazu událostí novou a nesmírně zajímavou dimenzi – další velká zásluha disertantky. Zároveň tím chci říci, že chápat podle názvu tuto práci jako pouze „vztahovou“ by bylo velkým zjednodušením.

Autorka komponuje svou disertaci promyšleně. Po uvedení na „terén“ příslušných zemí nám představí vládnoucí rody a další „dramatis personae“, přičemž její přehled při rozplétání složitých genealogických a rodinných vztahů, který si udržuje je obdivuhodný. Hlavní pozornost je věnována rodu Báthory, velmi oceňuji i autorčin výlet do „ženských dějin“, kdy úspěšně prokazuje, že ani jihovýchodní Evropa se neřídila pouze maskulinními vzorci. Tato část práce je věnována především politickým dějinám a vrcholí „poslední křížovou výpravou“ (autorka zde přiznává beletristickou inspiraci), tedy dočasným příklonem dosud lavírujících sedmihradských, valašských a moldavských knížat na protitureckou stranu. Epilogem je pak Bočkajovo povstání. Do této struktury pak autorka vkládá jednak velice objevné životopisné

exkurzy¹, jednak kapitolu o dobové publicistice, jež pro Chalupovou byla základním pramenem, a také o ohlasech výše popsaných událostí v českých zemích (tu lze chápat spíše jako podkapitolu k oné předchozí, byť zde figuruje samostatně). Na konci je pak trochu „naroubovaná“ stručná kapitola o česko-rumunských vztazích a o druhém životě popisovaných událostí a osob, kde se autorka věnuje opět záslužně věnuje maďarské a rumunské produkci.

Kapitola o metodice nepatří k nejsilnějším místům této práce. Analýzu pramenů rozhodně nelze vydávat za metodiku. Vzhledem k převaze letáků a jiné dobové publicistiky v rejstříku autorčiných pramenů by se třeba, jako menší exkurz, nabízela diskurzivní analýza (diskurz dobové publicistiky). Tu zde ovšem nenajdeme. Naopak není třeba se omlouvat za „pozitivistický diskurz“. Svědomitá práce s fakty je podmínkou každé historické práce a výtkám z pozitivismu, často mechanicky uplatňovaným bez znalosti, co vlastně „pozitivismus“ znamená, lze čelit objevnou interpretací. A ta u Chalupové rozhodně nechybí.

Už bylo řečeno, že základním pramenem této disertace je publicistika, a proto jí teď budu věnovat poněkud rozsáhlejší odstavec. Seznam využitých letáků v příloze je impozantní rozsahem i množstvím institucí (hlavně knihoven), z nichž autorka těžila. Převažují jazykově italské (115 položek, zastoupeny jsou nejvíce římské historické knihovny a Ariostea ve Ferraře), španělské (29, zejména Real academia de ciencias morales y políticas) a francouzské (16, hlavně Bibliothèque municipale Lyon); dále je zde zřejmě úplný soupis českých letáků k problematice (zde autorka přiznaně těží z práce Tomáše Rataje). Co ale zcela chybí, jsou letáky jazykově německé, a nikde jsem k tomu nenašel jakékoli zdůvodnění. Trochu ve stínu tištěných letáků a novin jsou další prameny, psané noviny a dobová literatura nejrůznějších žánrů. Téměř zcela absentují archivní prameny (až na několik položek z ÖStA). Seznam pramenů je v podstatě seznamem institucí, z nichž autorka těžila.

Na druhé straně vysoce oceňuji, jak Chalupová se svými zdroji v textu pracuje. Opravdu je využívá a v četných citacích je (v překladu) organicky zapojuje do svého výkladu. Řadu z těch nejzajímavějších otiskuje v plném textu v přílohách (relace, formou letáků šířené dopisy apod.).

Své nedostatky má ovšem sedmá kapitola, v níž autorka své publicistické prameny analyzuje. Postrádám zde jasné odlišení novin a letáků (ty jsou zpravidla jednolistové), objeví se tu například nesmyslný termín „vícestránkové listy“ (s. 155). Je velmi dobře, že si autorka všímá také psaných novin (hlavně těch v třeboňské sbírce *Historica*), bylo by ovšem zajímavé více zmapovat komunikační cesty a sítě, kterými se k nám psané noviny, objednávané u novelantů (agentů) v evropských zpravodajských centrech dostávaly. Chybí také odkaz na největší soubor psaných novin, dnes uložený ve vídeňské ÖNB, totiž tzv. *Fuggerzeitungen*. Nebylo pochopitelně v silách autorky tento obrovský soubor, byť jen ke „svému“ tématu zpracovat, zmínit se o nich ale měla, stejně jako o soupisových pracích k německým letákům 16. a

---

¹ V případě Giorgia (Jiřího) Basty bych chtěl upozornit na zatím nepublikovanou disertaci Kláry Andresové o vojenských příručkách v raném novověku, kde je spisům Jiří Basty věnováno mnoho místa (Andresová ovšem publikovala řadu přípravných studií); k Johnu Smithovi a jeho problémům s dorozuměním na uherském bojišti upozorňuji na starší objevnou studii Petera Burkea, „Heu Domine, adsunt Turcae!“ Autorka sice má v seznamu literatury Burkeovy *Variety kulturních dějin*, ale konkrétně tuto studii necituje. Představa, jak na sebe žoldníci z různých koutů Evropy pokřikují na uherském bojišti latinsky, mně vždy připadala velmi zábavná.

17.století od Wolfganga Harmse a Michaela Schillinga. Pokud jde o české ohlasy, je Chalupová nepochybně na dobré stopě, sleduje-li je hlavně v městském prostředí (tam patří i Dačický), tedy například v městských „pamětech“; opatrnější bych byl ale u Paprockého, který psal i své „reportáže“ z tureckého bojiště především pro šlechtickou klientelu.

V kapitole věnované „druhému životu“ oceňuji nenápadné upozornění na rumunskou „posedlost“ minulými sjednotiteli, vyplývající z pocitu historické nesamozřejmosti dnešního Rumunska. K tomu doporučuji práci Lucian Boia, *Rumuni: świadomość, mity, historia* (já ji znám v polském překladu 2003, pro autorku bude přístupnější původní rumunské vydání 1997). Také bych se v této kapitole rád nadál pojednání o druhém životě Sikulů (pokud vím, jsou dnes chápáni jako „nejryzejší“ Maďaři, jakási folklórní konzerva s jejich sikulskými branami a sloupy), ale to samozřejmě není nic, bez čeho se práce neobejde.

Je povinností oponenta vytknout i některé drobné terminologické či věcné nedostatky, které by bylo dobré opravit, bude-li práce otištěna (což by – po doplnění pramenné základny – určitě doporučil). Podávám je zde tak, jak na ně v práci postupně narazíme, úryvky textu v uvozovkách jsou citací z autorčina textu:

V abstraktu – konflikty s Osmanskou říší nejsou **specifikum** českých zemí

s. 18: užívání termínů Valaši, Vlaši (případně maďarsky Oláhok, Olaszok), ve významech: 1) obyvatelé Valaška; 2) karpatský pastevci; 3) obyvatelstvo románského původu, je mnohem složitější, ale předpokládám, že toho si je autorka vědoma

s. 22 v čele uherské (i sedmihradské) župy čili komitátu stál župan (*ispán, comes*), nikoliv *vajda* ani *vejda*, ovšem **celé** sedmihradské území se maďarsky nazývá *Erdélyi vajdaság* (také srbská Vojvodina je *vajdaság*)

s. 23 „Oblast Banátu, Křišana a Marmaroš se nazývalo *Partium Regni Hungariae*“. Toto není přesné, jen východní část temešvárského Banátu patřila k *Partium*; **hlavně bych ale nedoporučoval „Partium“ skloňovat** – jde totiž o ustrnulý latinský gen. pl. (*princeps parrtium Regni Hungariae*)

s. 23 „Karpáty se svažují v širokém oblouku k Transylvánským Alpám“. K tomu jen ???

s. 24 „Mimo Alba Iulii se nevyskytoval žádný reprezentativní sídelní prostor.“ Zřejmě je míněna rezidence nebo rezidenční město.

s. 26 Vztah rumunských zemí k Osmanské říši nebyl „bipolární“, nýbrž ambivalentní.

s. 75 jméno albánského národního hrdiny zní Skanderbeg (Gjergj Kastrioti), nikoli „Skanderberg“.

s. 137 Michael Valašský (v dopisu arcivévodovi Maxmiliánovi) střetl se prý „s dvanácti sandžaky a beji“. To je zřejmě chyba překladu, má asi být sandžak-beji. Sandžak je území.

Závěrem konstatuji, že práce je psána živým a čtivým jazykem, autorka se nevyhýbá ani vtipu a decentní ironii, což práci příjemně osvěžuje. Zároveň je pečlivá i po formální stránce, včetně složitě diakritiky balkánských jazyků.

Podstatné je, že jde o práci inovativní, vysoce objevnou a splňující všechny požadavky na doktorskou disertační práci kladené. Proto ji plně doporučuji k obhajobě

V Římě 21. března 2024

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.